

РОЗДІЛ V. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО

УДК 342.739:341.96(477)

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ОКРЕМИХ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

Бичківський О.О., ст. викладач

Запорізький національний університет

У статті аналізуються норми вітчизняного спадкового права та спадкового законодавства деяких іноземних держав щодо законодавчого врегулювання спадкування за законом як підстави спадкування; досліджуються прогалини в законодавчому врегулюванні цього питання у вітчизняному законодавстві та пропонуються шляхи їх вирішення.

Ключові слова: спадкування, спадкування за законом, негідні спадкоємці, черговість спадкування, спадкування за правом представлення.

Бычковский А.А. НАСЛЕДОВАНИЕ ПО ЗАКОНУ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ И ОТДЕЛЬНЫХ ИНОСТРАННЫХ ГОСУДАРСТВ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье анализируются нормы отечественного наследственного права и наследственного законодательства отдельных иностранных государств относительно законодательного регулирования наследования по закону как основания наследования; исследуются пробелы в законодательном регулировании этого вопроса в отечественном законодательстве и предлагаются пути их разрешения.

Ключевые слова: наследование, наследование по закону, недостойные наследники, очередность наследования, наследование по праву представления.

Bychkivs'ky A.A. INHERITANCE OF THE LAW ON THE LAW OF UKRAINE AND SELECTED FOREIGN COUNTRIES / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The article analyzes the rules of domestic law of succession and inheritance laws of some foreign countries with respect to legislative regulation of inheritance law as the basis of inheritance; investigate gaps in the legislative regulation of this issue in the domestic legislation and suggests ways to resolve them.

Key words: inheritances, inheritance by law, unworthy heirs, order of succession, inheritance, by right of representation.

Спадкове право України та більшості іноземних держав виходить із поєднання двох основоположних принципів: свободи заповіту і охорони інтересів сім'ї, що відповідає першим двом підставам спадкування – за заповітом та за законом. Незважаючи на те, що сьогодні спадкування за заповітом у більшості держав є пріоритетним, роль спадкування за законом як підстави розподілу спадщини залишається значною. Адже навіть тоді, коли спадкодавець залишив заповіт, він може бути оспорений його спадкоємцями, і в разі визнання його недійсним, майно спадкодавця буде розподілятися за нормами про спадкування за законом. Колізії законодавств у сфері спадкового права виникають тоді, коли окремі питання спадкування отримують неоднакове закріплення в праві різних держав. Стосовно спадкування за законом колізії виникають при визначенні кола законних спадкоємців і порядку їх закликання до спадщини, відмінностей у правовому регулюванні спадкування рухомого і нерухомого майна, у разі отримання державою відумерлої спадщини і т.п. Усі ці питання викликають необхідність вдосконалення правового регулювання, регламентації цієї галузі суспільних відносин шляхом впровадження єдиних шляхів вирішення різних проблем, що виникають у межах цього процесу.

У вітчизняній науці сьогодні, на жаль, спостерігається недостатність наукових досліджень, присвячених аналізу цієї підстави спадкування. Не так вже й багато подібних досліджень і за кордоном. Серед досліджень російських науковців питань особливостей спадкування за законом слід відмітити праці О.Ю. Шилохвост, Г.М. Кулакової, В.Н. Гаврилова, В.Н. Огнева. У вітчизняній науці окремі питання спадкового права досліджувались такими науковцями, як Є.О. Рябоконт, С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, Ю.О. Заїка, О.О. Первомайський, О.К. Печений, В.М. Кучеренко, Є.О. Харитонов, І.В. Спасибо-Фатеева, В.Ю. Чуйкова та інші. Проте зазначеними авторами досліджувались або лише окремі питання спадкового права, або коментувалися відповідні норми ЦК. Наукових же праць зі спадкування за законом як у вітчизняній науці, так і на пострадянському просторі явно бракує. Метою даної статті є дослідження законодавчого врегулювання спадкування за законом за законодавством України та деяких іноземних держав. Аналіз відповідних норм вітчизняного законодавства, порівняння його з законодавствами інших держав дозволить виявити недоліки в законодавчому врегулюванні зазначених питань у вітчизняному законодавстві та сформулювати пропозиції щодо усунення існуючих прогалин.

Спадкування за законом є однією з визнаних законодавствами інших держав підставою спадкування. Спадкове право є одним з найбільш витребуваних на практиці підгалузей цивільного права. Історично склавшись як правовий інструмент, що забезпечує баланс між суспільними (соціальними) і приватними (індивідуальними) інтересами у сфері майнових відносин, спадкове право і в сучасному світі виступає не лише в якості одного з найважливіших способів набуття права власності, але й створює умови для захисту майнових інтересів сім'ї спадкодавця. Спадкове право, що безпосередньо засноване на вікових національних та моральних традиціях сімейної організації суспільства, є однією з найбільш стабільних і консервативних підгалузей цивільного законодавства. Зміни, що відбулися останнім часом у спадковому законодавстві найбільш розвинутих іноземних правопорядків, дозволяють виявити загальні тенденції розвитку сучасного спадкового права. Найбільш масштабні зміни правового регулювання стосувалися спадкових прав подружжя, який пережив, усиновлених та позашлюбних дітей, тобто осіб, які закликаються до спадкування за законом. Еволюція вітчизняного спадкового законодавства також була багато в чому пов'язана саме зі спадкуванням за законом обов'язкової частки, спадковими правами непрацевдатних, розширенням кола спадкоємців за законом і т.д. Крім того, спадкування за законом у більшості правопорядків, все ж таки належить до розповсюджених підстав переходу майна від спадкодавця до його спадкоємців [1, 48].

Проблемним у питанні суб'єктного складу спадкоємців є, насамперед, черговість, яка визначається за цією підставою спадкування в різних державах. Особи, які в одних державах можуть навіть не закликатися до спадкування, в інших – є спадкоємцями за законом тої чи іншої черги.

Розбіжності іноді такі суттєві, що знайти якийсь загальний знаменник досить важко. Так, наприклад, візьмо першу чергу спадкоємців за законом за законодавством України. Відповідно до ст.1261 ЦК України в першу чергу право на спадкування за законом мають діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народженні після його смерті, той з подружжя, який його пережив, та батьки, а за ч.1 ст.1267 ЦК України – частки кожного із спадкоємців за законом є рівними. Тобто всі особи, перелічені в ст.1261 ЦК України, закликаються до спадкування одночасно і в рівних частках.

За законодавствами інших держав, черговість, як правило, інша. Так, за законодавством Італії переважне право на спадщину мають родичі по низхідній лінії спорідненості, без обмежень ступеня спорідненості. Таким чином, діти та їхні нащадки переважають перед батьками та іншими пращурами, незважаючи на стать, вік та ступінь

спорідненості. Якщо всі нащадки знаходяться в одному розряді та в одній черзі, майно поділяється на рівні частки. Якщо ж нащадки знаходяться в різних чергах одного розряду, більш дальні родичі спадкують за правом представлення [2, 245]. Розбіжності явні і щодо інших черг та порядку їх закликання.

Якщо розглянути позиції науковців щодо законодавчого закріплення черговості у вітчизняному спадковому праві, можна відзначити такий, на наш погляд, спірний момент, як доцільність чи недоцільність зміни черговості щодо утриманців спадкодавця. Як відомо, за чинним ЦК України утриманці одержують право на спадкування за законом у п'яту чергу і за умови, що вони не були членами сім'ї спадкодавця.

У літературі зазначається доцільність закріплення положення про те, що утриманці спадкодавця спадкують майно, що залишилось після його смерті, на рівні зі спадкоємцями тієї черги, представники якої закликаються до спадкування [3, 221].

Ми не вважаємо доцільним повернення до норми, яка раніше діяла в спадковому праві. Так, нині утриманці майже позбавлені права на спадкування, оскільки до них може бути закликано чотири перші черги. Проте ми виходимо з того, якщо б спадкодавець вважав за необхідне й подальше опікуватись долею утриманців, він міг би це зробити за допомогою заповідального розпорядження, тобто шляхом складення заповіту на їх користь. Змінити положення, яке вміщується в ЦК щодо спадкування утриманцями, можуть і самі спадкоємці за законом, уклавши договір про зміну черговості одержання права на спадкування (ст.1259 ЦК України).

Недоліком у законодавчому врегулюванні цього питання, на наш погляд, є не черговість, яка закріплена законодавцем, а нечіткість у визначенні періоду часу, у якому така матеріальна допомога одержувалась. Нині діюча редакція ч.2 ст.1265 ЦК України звучить так: "У п'яту чергу право на спадкування за законом одержують утриманці спадкодавця, які не були членами його сім'ї. Утриманцем вважається неповнолітня або непрацездатна особа, яка не була членом сім'ї спадкодавця, але не менш як п'ять років одержувала від нього матеріальну допомогу, що була для неї єдиним або основним джерелом засобів до існування." Суто теоретично виходить, що будь-який період у житті такого утриманця може визнаватись як підстава допущення до спадкування. Наприклад, у випадку, якщо особа одержувала матеріальну допомогу від спадкодавця за два (три, чотири, п'ять... і т.д.) роки до смерті спадкодавця, а потім ці відносини припинилися з якихось причин (можливо якась інша особа стала опікуватись такою непрацездатною чи неповнолітньою особою, вони посварились, чи будь-які інші причини), за змістом цієї статті в її нинішній редакції виходить, якщо до спадкування буде закликатися п'ята черга спадкоємців, така особа (утриманець) може одержати право на спадкування, адже жодної прив'язки до моменту смерті спадкодавця ЦК не вміщує. Тому незрозумілим є твердження окремих науковців, що відносини утримання, які припинилися до відкриття спадщини, не дають підстав для спадкування [4, 324], адже зі змісту ст.1265 ЦК цього не випливає.

Тому вважаємо за доцільне доповнити абз.2 ч.2 ст.1265 ЦК України після слів "не менш як п'ять років" словами "і до часу відкриття спадщини", так, як це зроблено в ст.1264 ЦК України щодо осіб, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю. Виходить, що для отримання спадщини цими особами важливим є факт проживання зі спадкодавцем до часу відкриття спадщини, а щодо утриманців – цей факт ігнорується. Необхідно також вказати на істотні розбіжності щодо законодавчого підходу до правового статусу утриманців навіть у державах пострадянського простору. Так, зокрема, у ст.1148 ЦК РФ визначення утриманців не надається, проте в ній зазначається, що громадяни, які відносяться до спадкоємців за законом, які є непрацездатними до дня відкриття спадщини, проте не входять до черги, яка закликається до спадкування, спадкують за

законом поряд і нарівні зі спадкоємцями тої черги, якщо не менш ніж рік до смерті спадкодавця вони знаходились на його утриманні, незалежно від того, чи проживали вони спільно зі спадкодавцем чи ні. До спадкоємців за законом відносяться і громадяни, які не входять до кола спадкоємців за законом, але до дня відкриття спадщини були непрацездатними і не менш року до смерті спадкодавця знаходились на його утриманні і проживали разом із ним. У разі наявності інших спадкоємців за законом вони спадкують поряд і нарівні зі спадкоємцями тої черги, яка закликається до спадкування. Тобто, як бачимо, утриманнями за ЦК РФ визнаються лише непрацездатні (а не неповнолітні як у вітчизняному ЦК). Поділяються вони на дві групи залежно від того, чи входять вони до кола спадкоємців за законом і чи проживали вони разом зі спадкодавцем. Строк знаходження на утриманні також істотно різниться – один рік порівняно з вітчизняним у п'ять років.

На пострадянському просторі цивільні кодекси, що були прийняті протягом останніх десятиріч, тяжіють до зменшення випадків переходу спадщини до держави шляхом значного збільшення кількості черг спадкоємців за законом. Проте, як вірно зазначається в літературі [5, 78], реалізувати ці положення спадкового права в повному обсязі не можливо.

Декілька слів хотілося би відзначити щодо спадкування за правом представлення. У теорії цивільного права спадкування за правом представлення визначається як особливий порядок закликання до спадкування спадкоємців за законом, а не як самостійна підстава чи вид спадкування. Таким чином, суб'єктами спадкування за правом представлення є певні групи спадкоємців за законом, і наділення цих осіб правом спадкувати за правом представлення не позбавляє їх статусу звичайних спадкоємців за законом. Порівняння норм ЦК України, що визначають черги спадкоємців за законом (ст.ст.1261-1265 ЦК України), з нормами, які встановлюють умови спадкування за правом представлення (ст.1266 ЦК України), свідчить, що законодавець не протиставляє визначені ним черги спадкоємців за законом спадкоємцям за правом представлення, а доповнює права чітко визначеного ним кола спадкоємців за законом можливістю бути закликаними до спадкування раніше своєї черги, тобто за правом представлення. Однак від цього зазначені спадкоємці (онуки, правнуки, праправнуки) не перестають бути спадкоємцями за законом [6].

На відміну від законодавств деяких інших держав у ЦК України не вміщується жодних обмежень щодо осіб, які спадкують за правом представлення в разі визнання особи, яку вони представляють, негідним спадкоємцем. У ч.2 ст.1046 ЦК РФ, наприклад, закріплюється, що не спадкують за правом представлення нащадки спадкоємця за законом, які були позбавлені спадкодавцем спадщини шляхом прямої вказівки про це в заповіті. За спадковим законодавством РФ не спадкують за правом представлення також нащадки спадкоємця, який помер до відкриття спадщини або одночасно зі спадкодавцем і який не мав би права спадкувати як негідний спадкоємець. Якщо проаналізувати положення ст.1224 ЦК України "Усунення від права на спадкування", і зокрема її ч.6, то незрозумілою видається позиція законодавця щодо розповсюдження норм цієї статті на тих, хто має право на обов'язкову частку в спадщині, а також на осіб, на користь яких зроблено заповідальний відказ. Взагалі конструкція цієї норми викликає більше питань, ніж пояснень. Так, зокрема, не зрозуміло, навіщо після слів "положення цієї статті поширюються на всіх спадкоємців", законодавцем було дописано "у тому числі й тих, хто має право на обов'язкову частку у спадщині, а також осіб, на користь яких зроблено заповідальний відказ". Якщо вже законодавець хотів конкретизувати окремих спадкодавців, то чому до їх числа не були включені нащадки спадкоємців, які спадкують за правом представлення. Тобто, на наш погляд, конструкція зазначеної норми ЦК України повинна бути змінена. Це може бути здійснено двома шляхами, або доповненням вже існуючої норми положенням з

включенням спадкоємців за правом представлення, або виключенням конкретики з цієї норми.

Якщо вже обирати один з цих двох варіантів, то нам видається більш вдалим другий варіант, адже він дозволяє врахувати будь-які випадки, а методика перерахувань ніколи не була досконалою, адже викликає час від часу необхідність доповнення або зміни вже існуючого переліку.

Ми підтримуємо точку зору О.В. Альшиної, згідно з якою оскільки при спадкуванні за правом представлення між особою, яку представляють, і особою, яка представляє, правонаступництва не відбувається, то компетентним правопорядком для рішення даного правовідношення слід вважати право, якому підпорядковувався спадкодавець, із чієї спадщини виділяється частка, що переходить за правом представлення [7, 56].

Також потребують деяких змін норми вітчизняного спадкового права, які регулюють питання спадкової трансмісії. Так, на нашу думку, ст.1276 ЦК України враховує не всі можливі випадки (причини) неприйняття спадщини. У зв'язку з цим доречним уявляється доповнення ч.1 ст.1276 після слів "...і не встиг її прийняти" словами "або відмовитись від її прийняття".

До того ж доречним було б закріплення в цій статті норми, згідно з якою право на прийняття спадщини в порядку спадкової трансмісії не входить у склад спадщини, яка відкрилася після смерті такого спадкоємця.

Аналізуючи положення вітчизняного спадкового права і спадкового права деяких іноземних держав, можна помітити також деякі інші недоліки що потребують усунення. Так, у ЦК України ніде не закріплено принцип, за яким здійснюється спадкування за законом, а саме – принцип врахування родинних та сімейних відносин. І хоча ця позиція законодавця простежується протягом усієї історії розвитку вітчизняного спадкового права та витікає із смислу його норм, присвячених спадкуванню за законом, є загально визнаною в доктрині, проте, на жаль, вона не знайшла свого законодавчого закріплення. Тому необхідним є, на нашу думку, доповнення ст.1216 ЦК частиною 2 наступного змісту: "Спадкування за законом здійснюється з урахуванням родинних та сімейних відносин. В основі визначення родинних та сімейних відносин при спадкуванні за законом лежить принцип споріднення за походженням (кровного споріднення) або подружнього споріднення".

Як приклад відмінностей у законодавчому врегулюванні певних питань спадкового права наведемо такий інститут, як негідні спадкоємці, який має місце при спадкуванні за законом у більшості законодавств. Тут необхідно зазначити, що ЦК України не називає цей інститут саме так, на відміну від законодавств інших держав, де подібні норми мають саме таку назву.

Як відомо, у вітчизняному законодавстві закріплено, що не мають права спадкувати ні за законом, ні за заповітом особи, які навмисно позбавили життя спадкодавця чи когонебудь зі спадкоємців або вчинили замах на їх життя. Не мають права на спадкування особи, які умисно перешкоджали спадкодавцеві скласти заповіт, внести до нього зміни або скасувати заповіт і цим сприяли виникненню права на спадкування в них самих чи в інших осіб або сприяли збільшенню їхньої частки в спадщині. Не можуть бути спадкоємцями за законом батьки після дітей, у відношенні яких вони були позбавлені батьківських прав і не були поновлені в цих правах на момент відкриття спадщини, а також батьки і неповнолітні діти, що злісно ухилялися від виконання покладених на них внаслідок закону обов'язків по утриманню спадкодавця, якщо ці обставини підтверджені в судовому порядку, а також за інших обставин, зазначених у ст.1224 ЦК України. У ЦК РФ подібна норма сформульована в більш загальному вигляді, там йдеться про громадян, які своїми умисними протиправними діями, спрямованими

проти спадкодавця, будь-кого з його спадкоємців або проти виконання останньої волі спадкодавця, яка була висловлена в заповіті, сприяли або намагалися сприяти закликанню їх самих або інших осіб до спадкування або сприяли чи намагалися сприяти збільшенню належної їм або іншим особам частки спадщини, якщо ці обставини підтверджені в судовому порядку [8]. Тобто, як бачимо, норма ЦК України є більш коректною в порівнянні з подібною нормою ЦК РФ, адже встановлює можливість усунення від спадкування не лише за скоєння спадкоємцями протиправних дій, спрямованих на певні обумовлені законом цілі, а й враховує, що в деяких випадках саме умисна бездія може сприяти збільшенню частки спадкоємця за законом або інших осіб у спадковому майні, закликанню його або інших осіб до спадкування.

Щодо законодавств інших держав можна в якості приклада навести ст. 756 ЦК Іспанії, відповідно до якої батьки, які кинули своїх дітей або примушували своїх дочок займатись проституцією, або скоювали проти них акти насилля, не мають права спадкувати ані за законом, ані за заповітом [9, 493].

За швейцарським законодавством, якщо законний спадкоємець грубо порушив обов'язки, що поклалися на нього законом, по відношенню до спадкодавця або його сім'ї, то спадкодавець може позбавити його права спадкування, прямо вказавши цю причину в заповідальному розпорядженні [10, 194].

За законодавством КНР спадкоємцям, які були здатні утримувати спадкодавця, мали для цього умови, проте не виконали цей обов'язок, при поділі спадщини доля не виділяється або підлягає зменшенню [10, 194].

Загалом законодавче визнання та закріплення інституту негідних спадкоємців майже всіма європейськими державами у своїх законодавствах пояснюється своїм походженням, яке йде ще з часів римського права. А останнє, як відомо, було запозичене законодавствами більшості європейських держав. Узагальнивши норми різних держав щодо законодавчого врегулювання інституту негідних спадкоємців, можна приєднатись до думки В.Н. Огнева щодо поділу кола негідних спадкоємців на дві категорії: 1) особи, які не мають права спадкувати, у т.ч. особи, які скоїли незаконні дії проти спадкодавця, виконання його волі, вираженої в заповіті, або когось із спадкоємців, а також батьки, позбавлені батьківських прав і не поновлені в них до дня відкриття спадщини (це стосується, як правило, наступництва на підставі закону); 2) особи, які можуть бути відсторонені від спадкування внаслідок злісного ухилення від виконання покладених на них законом обов'язків з утримання спадкодавця [11, 124].

Не можна погодитися з висловленою в літературі точкою зору, згідно з якою негідними спадкоємцями можуть визнаватись не лише фізичні, а й юридичні особи та наведеного прикладу ситуації, коли замах на життя вагітної дружини спадкодавця здійснює підприємчий у заповіті керівник благодійного фонду з метою недопущення народження дитини. Висновок, зроблений вказаними авторами, полягає в тому, що через дії цього керівника можна вбачати підстави для усунення благодійного фонду від спадкування [4, 99]. Сама юридична особа, якою в наведеному прикладі є благодійний фонд, не може вчинити замах. Так само як не можна притягнути юридичну особу до кримінальної відповідальності, так само і не можна казати про можливе вчинення юридичною особою злочину у вигляді позбавлення життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців або вчинення замаху на їхнє життя. У даному випадку можемо говорити лише про неправомірні дії керівника цієї установи, який є таким лише в певний проміжок часу. Кримінальні дії керівника установи та самої установи не можна ототожнювати. Допущення такої конструкції призведе до того, що будемо засуджувати юридичних осіб.

Положення ст.1224 ЦК України взагалі не можуть бути застосовані до юридичних осіб, хоча в тексті цієї норми йдеться про осіб (тобто, на перший погляд, можна зробити

висновок про будь-яких осіб, як фізичних, так і юридичних), проте самі підстави, перелічені в цій статті, не дають змогу зробити такий висновок. У ч.ч.3-5 цієї статті йдеться про спадкоємців за законом, якою в принципі не може бути юридична особа. У ч.1 ст.1224 ЦК України йдеться про кримінально карані дії, суб'єктом яких теж не може бути юридична особа, а ситуація, описана в ч.2 цієї статті є неможливою для здійснення юридичною особою за вище описаних причин, адже якщо такі дії і будуть вчинятись, то це будуть дії особи фізичної (керівника тощо), а не самої юридичної особи.

Певні особливості має законодавче врегулювання спадкування за законом такими спадкоємцями, як усиновлені та усиновлювачі в Україні та в європейських державах. За вітчизняним законодавством усиновлений та його нащадки (усиновлювач і його родичі) прирівнюються до родичів за походженням. Майже таке саме правило вміщує і ЦК РФ (ст.1147), і законодавство Італії. Згідно зі ст.567 ЦК Італії узаконені і усиновлені діти прирівнюються до законних, тобто дітей, народжених у шлюбі [10, 260]. Загалом в Італії виділяють дві форми усиновлення:

- 1) особливе усиновлення, що прирівнює усиновлену дитину усиновлювача до законної;
- 2) звичайне усиновлення, регульоване ЦК, згідно з яким усиновлена дитина набуває певних прав відносно усиновлювача, включаючи право спадкування, проте ступінь споріднення з іншими членами сім'ї усиновлювача не визнається. Наприклад, усиновлені брати як такі рідними не вважаються. При другій формі усиновлення, усиновлювач не набуває спадкових прав щодо майна усиновленої дитини [12, 260].

За законодавством України та РФ усиновлений та його нащадки не спадкують за законом після смерті батьків усиновленого, інших його родичів за походженням по висхідній лінії, оскільки між усиновленою особою та його батьками за походженням, іншими кровними родичами всі правові зв'язки припиняються. Батьки усиновленого та інші родичі за походженням по висхідній лінії не спадкують за законом після смерті усиновленого та його нащадків. В Італії єдина відмінність між усиновленими і законними дітьми полягає в тому, що останні можуть виплатити частку майна, що належить усиновленим дітям, у вигляді грошової компенсації або нерухомості від майна, яке перейшло до них у спадок. Таке право називається субституцією (заміною майна на рівноцінне). Якщо усиновлені діти не згодні з цим, питання вирішується в судовому порядку після розгляду особистих і патримоніальних обставин [9, 347].

У Данії усиновлені належать до спадкоємців по низхідній лінії. Якщо спадкодавець не залишив після себе спадкоємців по низхідній лінії, майно в повному обсязі успадковується подружжям, що його пережив. Тому в разі спадкування за законом усиновлений та його нащадки (усиновлювач і його родичі) прирівнюються до родичів за походженням [13, 288].

Отже, матеріальні норми права, що містяться в спадковому законодавстві тієї чи іншої держави, суттєво різняться між собою. Особливо це помітно в питаннях розподілення черг (розрядів) спадкоємців, які закликаються до спадкування та правового статусу утриманців як потенційних спадкоємців. У зв'язку з цим необхідним є внесення певних змін у ч.2 ст.1265 ЦК України. Недосконалыми також є норми щодо усунення права на спадкування (в частині осіб, які спадкують за правом представлення), норми, які регулюють питання спадкової трансмісії. Доцільним уявляється закріплення на законодавчому рівні принципу, на якому ґрунтується спадкування за законом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шиловост О.Ю. Проблемы правового регулирования наследования по закону в современном гражданском праве России: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.03 / Шиловост Олег Юрьевич. – М., 2006. – 443 с.
2. Бичківський О.О. Основні положення спадкування за законом та загальні питання щодо оподаткування спадкового майна в Іспанії : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції ["Правова освіта та правова наука в Україні в умовах сучасних трансформаційних процесів"], (Запоріжжя, 24-25 грудня 2009 р. / М-во освіти і науки, Запорізький національний університет. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – . – Т. 1. – 2009. – 318 с.
3. Соловей К.О., Михайленко О.О. Спадкування за законом: визначення кола спадкоємців: матеріали щорічної міжнародної науково-практичної конференції ["Запорізькі правові читання"], (Запоріжжя, 17-18 травня 2007 р.) / М-во освіти і науки, Запорізький національний університет. – Запоріжжя: ЗНУ, 2007. – 401 с.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців) / За ред. проф. І.В. Спасибо-Фатєєвої. – Серія «Коментарі та аналітика». – Х.: ФО-П Колісник А. А., 2009. – 544 с.
5. Кулакова Г.М. Наследственное правопреемство по закону в Российской Федерации: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.03 / Кулакова Г.М. – М., 2005. – 209 с.
6. Печений О.К. Науково-правовий висновок щодо визначення статусу онуків (правнуків) як спадкоємців п'ятої черги та співвідношення зі спадкуванням за правом представлення / Печений О.К. // Спадкове право. – 2009. – №2 (44). – С. 32–39.
7. Алешина А.В. Коллизионные вопросы наследования по закону в международном частном праве: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.03 / Алешина Александра Владимировна. – Санкт-Петербург, 2006. – 192 с.
8. Гражданский кодекс Российской Федерации: справочно-информационное издание / [отв. ред. Л. Грудцына]. – М.: Эксмо, 2004. – 528 с.
9. Залесский В.В. Основные институты гражданского права зарубежных стран. Сравнительно-правовое исследование / В.В. Залесский. – М.: Статут, 2008. – 660 с.
10. Гаврилов В.Н. Отстранение от наследования недостойных наследников: история, перспективы и зарубежный опыт / Гаврилов В.Н. // Правоведение. – 2002. – №5. – С. 190–196.
11. Огнев В.Н. Институт недостойных наследников в гражданском праве: исторический и сравнительно-правовой аспекты: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.03 / Огнев Владимир Никодимович. – Коломна, 2007. – 188 с.
12. Чуднівєць О.Д., Бичківський О.О. Особливості спадкування за законом усиновленими та усиновлювачами в Україні та в Європейських країнах: порівняльно-правовий аналіз: матеріали щорічної міжнародної науково-практичної конференції ["Запорізькі правові читання"], (Запоріжжя, 17-18 травня 2007 р. / М-во освіти і науки, Запорізький національний університет. – Запоріжжя: ЗНУ, 2007. – 401 с.

13. Фурса С.Я. Спадкове право. Теорія та практика: навч. посіб. / С.Я. Фурса, Э.І. Фурса. – К.,: Атіка, 2002. – 365 с.

УДК 341.95-057.1:341.231.14 (100)

ГАРАНТІЇ ТА ЗАХИСТ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ-МІГРАНТІВ

Борщевська Г.Е., ст. викладач

Запорізький національний університет

Стаття присвячена гарантіям соціально-економічних прав та інтересів працівників-мігрантів. Розглядаються шляхи забезпечення соціального захисту міжнародних мігрантів на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях. Уточнюється поняття соціального захисту, виокремлюються його складові компоненти. Пропонуються механізми доступу працівників-мігрантів до національних систем соціального забезпечення.

Ключові слова: працівник-мігрант, гарантії, соціальні права, соціальне забезпечення, соціальний захист.

Борщевская А.Э. ГАРАНТИИ И ЗАЩИТА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРАВ ТРУДЯЩИХСЯ-МИГРАНТОВ / Запорожский национальный университет, Украина

Статья посвящена гарантиям социально-экономических прав и интересов трудящихся-мигрантов. Рассматриваются пути обеспечения социальной защиты международных мигрантов на национальном, двустороннем, многостороннем уровнях. Уточняется понятие социальной защиты, выделяются составляющие компоненты. Предлагаются механизмы доступа трудящихся-мигрантов к национальным системам социального обеспечения.

Ключевые слова: трудящийся-мигрант, гарантии, социальные права, социальное обеспечение, социальная защита.

Borshevskaya A.E. GUARANTEES AND DEFENSE OF SOCIAL AND ECONOMIC RIGHTS OF WORKERS-MIGRANT / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The article deals with the guarantees of social and economic rights and interests of workers-migrant. The ways of social defense security for international migrants at national, bilateral and multilateral levels are considered.

Key words: worker-migrant, guarantees, social rights, social security, social defense.

Сучасний етап розвитку суспільних відносин висуває перед спільнотою низку нових проблем, які потребують негайного вирішення. В їх числі й проблема гарантованих соціальних прав працівників-мігрантів.

Трудова міграція є важливим компонентом глобалізації та розвитку, у той же час серйозний виклик правам людини, принципам соціальної справедливості.

Відомо, що соціальні права для більшості пересічних громадян є більш значущими ніж, наприклад, політичні чи громадянські. Виходячи з реалій сьогодення людину в першу чергу займають питання здоров'я, пенсій, допомог, житла, сім'ї, заробітної плати. Стосовно працівників-мігрантів, то значна їх частина опиняється в маргінальних та уразливих ситуаціях, тому що правовий простір трудової міграції є досить обмеженим, у той же час попит, що існує на трудових мігрантів не забезпечується відповідними заходами в сфері управління міграцією.

Реалізація ефективного захисту соціальних прав працівників-мігрантів та членів їх сімей забезпечує успішну їх інтеграцію в суспільство країни, що приймає. Працівники-мігранти та члени їх сімей, які інтегровані в суспільство приймаючої країни, спроможні на значний внесок у стабільний розвиток цієї країни шляхом соціальної, культурної та політичної участі.